

หัวข้อวิทยานิพนธ์	พระอุโบสถและพระวิหารในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ชื่อ	นายสมคิด จิระทัศนกุล
สาขาวิชา	ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม
ภาควิชา	ศิลปสถาปัตยกรรม
ปีการศึกษา	2533

บทคัดย่อ

การศึกษาพระอุโบสถและพระวิหารในสมัยรัชกาลที่ 4 นี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาถึงรูปแบบ, ลักษณะ และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ตลอดจนพัฒนาการและแนวความคิดของการกำหนดรูปแบบของสถาปัตยกรรมดังกล่าวนั้น โดยอาศัยวิธีการศึกษาค้นคว้าทั้งจากข้อมูลทางเอกสารประเภทต่าง ๆ และการศึกษาทางกายภาพของโบราณสถาน ณ สถานที่จริง จำนวนประมาณ 30 แห่ง นำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ, อ้างอิง เพื่อนำผลไปสู่การสรุปสุดท้าย

จากการวิจัยพบว่า นับแต่เริ่มต้นรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ แล้ว พระองค์ทรงพยายามนำแบบแผนทางสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับการศาสนาแบบสมัยอยุธยา กลับมาฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่งอย่างจริงจัง ภายหลังจากที่แบบแผนดังกล่าวได้เริ่มจะคลี่คลายออกไปสู่รูปแบบในลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะในยุครัตนโกสินทร์ที่ 3 ได้มีการพัฒนาไปตามแบบอย่างศิลปกรรมของจีนอย่างแพร่หลาย ทั้งอิทธิพลดังกล่าวยังได้สืบทอดต่อเนื่องมาถึงรัชกาลของพระองค์อีกด้วย พร้อม ๆ กันกับกระแสอิทธิพลของศิลปกรรมแบบตะวันตกที่กำลังแพร่ขยายเข้ามาเช่นกัน ซึ่งความจริงแล้วการพยายามหันกลับไปสู่แบบแผนสมัยอยุธยาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ดังกล่าวนั้น เป็นเหตุผลมาจากแนวความคิดที่มีผลกระทบจากสาเหตุของภาวะทางการเมืองที่พระองค์กำลังประสบอยู่นั่นเอง ทั้งนี้เพราะพระองค์ต้องการที่จะให้การฟื้นฟูนั้น ส่งผลให้บทบาทและภาพพจน์ของความเป็นพระมหากษัตริย์ของพระองค์ ทั้งในแง่ความเป็นมหาราชและในแง่ของความเป็นธรรมราชาเด่นชัดขึ้น

ซึ่งจากกระแสอิทธิพลที่ปรากฏพร้อม ๆ กันเข้ามานั้น ได้ก่อให้เกิดแบบอย่างทางศิลปสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถและพระวิหารนี้ ปรากฏขึ้นหลายลักษณะ โดยแต่ละลักษณะได้มีการปรับเปลี่ยน, แก้ไข ไปตามคติที่นิยมเฉพาะของรัชกาล แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในสมัยรัชกาลที่ 4 นี้ ก็ได้ปรากฏลักษณะของแบบอย่างอาคารที่มี

ความโดดเด่นออกมาใน 2 ลักษณะคือ

1. ลักษณะที่เด่นของรัชกาล
2. ลักษณะที่เป็นแบบเฉพาะของรัชกาล

1. ลักษณะที่เด่นของรัชกาล นั้นมีอยู่ 2 แบบ ได้แก่

1.1 แบบล้อย่างพระราชนิคมสมัยรัชกาลที่ 3 คือ พระอุโบสถ, พระวิหารที่ก่อสร้างคล้ายแบบอย่างพระราชนิคมของสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งมีลักษณะเด่นตรงที่เป็นอาคารแบบมีพะไลรอบ หน้าบันก่ออิฐเป็นแผงจั่วเต็ม ไม่มีชักราหน้าจั่ว เช่นพระอุโบสถ, พระวิหารวัดโสมนัสวิหาร, หรือพระอุโบสถ, พระวิหารวัดมกุฏกษัตริย์ เป็นต้น

1.2 แบบล้อย่างสมัยอยุธยา คือ พระอุโบสถ, พระวิหารที่ก่อสร้างคล้ายแบบอย่างสมัยอยุธยา ลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัดคือเป็นอาคารที่นิยมทำเป็นมุขเด็จ มีองค์ประกอบต่าง ๆ ทางสถาปัตยกรรมตามระเบียบแบบแผนเดิม เช่นพระวิหารวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม เป็นต้น

ส่วนแบบอย่างที่ได้กล่าวว่ามีลักษณะเป็นแบบเฉพาะของรัชกาลที่ 4 นั้น มีเพียงแบบเดียวคือ แบบที่มีมุขหน้าและหลังของอาคารประธาน รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารประเภทนี้เป็นที่นิยมแต่เฉพาะในรัชกาลที่ 4 เท่านั้น เช่นพระอุโบสถวัดราชาธิวาส, พระอุโบสถวัดมหาสมณาราม, พระวิหารวัดเสนาสนาราม เป็นต้น

นอกจากนี้ในแง่ขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ยังได้มีการสร้างสรรค์ลักษณะของศิลปกรรมขึ้นมาจนกลายเป็นแบบแผนเฉพาะของรัชกาลที่ 4 อีกหลายอย่างได้แก่

1. แบบแผนการสร้างวัดให้มีมหาสีมา
2. รูปแบบเสมาที่ทำเป็นแท่งสี่เหลี่ยมจัตุรัส
3. รูปแบบซุ้มประตู-หน้าต่างที่มีการออกแบบในเชิงสัญลักษณ์ อาทิ ซุ้มทรงมงกุฎ ซุ้มทรงปราสาท
4. แบบแผนการใช้เครื่องหมายแทนพระองค์ประดับประกอบลงบนลายหน้าบัน, ซุ้มหน้าต่าง ฯลฯ

ซึ่งลักษณะของรูปแบบอาคารตลอดจนองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมดังที่ได้กล่าวมานี้ บางลักษณะยังได้ส่งผลสืบทอดต่อเนื่องไปยังยุคสมัยของรัชกาลที่ 5 ในเวลาต่อมาอีกด้วย

Thesis Title   The Ubosatha and Vihara in the Reign of King
                                 Rama IV
Name   Somkid Jirathutsanakul
Concentration   History of Architecture
Department   Architectural and Related Arts
Academic Year   1990

ABSTRACT

The thesis "The Ubosatha and Vihara in The Reign of King Rama IV" stressed the objectives on the studies of the religious building architectural styles, and the apprearences of architectural elements, including architectural concepts and its' development. The main research methodologies are the survey of existing conditions of 30 religious buildings in various parts of the country incombination with the analysis of the printed documents and texts.

From this research, it was found that His Majesty King Rama IV had tried to characterize the religious buildings in his period in relation with the Ayuthaya's religous building, which would be differentiated from the chinese influenced style of King Rama III and the Western Style which were popularly constructed then.

In relation to the socio-cultural and political conditions of the country then, there were newly religous buildings architectural styes of King Rama IV which some of them were renovated and developed from the former period and some were the newly King Rana IV's conceptual styles. The specific styles which were originated by King Rama IV can be classified in 2 groups : The renovation of the former period and the new concept.

1. The renovation of the former period : Ayuthaya and King Rama III Style.

The attractive character of Aythaya Style are the dormer-gable on the roof and the definitely use of Ayuthaya's architectural elements such as Vihara of Wat Rachapradit-Satitma-hasemaram.

The attractive character which were imitated from King Rama III buildings are the usage of brick gable without gable-overhang and the arcades surrounded the main building, such as Ubosatha and Vihara of Wat Somanas Vihara and Wat Makutkasatariyaram.

2. King Rama IV new conceptual style are the attachment of front and rare covered verandah in crossing position to the main building such as the Ubosatha of Wat Rachativas and Wat Mahasamanaram and Vihara of Wat Senasanaram.

Besides those mentioned above, there are also some attractive characters of the minor elements in according to his new concepts which are:

- providing Maha Sema to the Ubosatha
- creating rectangular form of Sema Instead of the traditional one
- creating the symbolic pattern of the decorative ornaments such as the crown symbol and Prasata symbol of the window frame.
- creating His Royal Symbol on the decorative elements of the gable wall.

All of styles and decorative elements mentioned above not only referring to his own style but some of them also influenced to other architectures constructed later.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์เสนอ นิลเดช และอาจารย์สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ที่ได้กรุณาเรียบเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ พร้อมทั้งให้แนวคิดและข้อเสนอแนะอันมีประโยชน์ตลอดจนตรวจแก้ไขและให้กำลังใจเสมอมา จวบจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านทั้งสองเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ยังได้รับด้วยความช่วยเหลือจาก นายนิพนธ์ สุนทรสุด, นายจักรพันธ์ เรืองเศรษฐการ, นายชัยสิทธิ์ บุษยเนตร, นายสุรัตน์ ชื่นไมตรี และอีกหลาย ๆ ท่าน ในการออกสำรวจรังวัดโบราณสถานต่าง ๆ ทั้งหมด

ส่วนในการคัดลอกแบบนั้น ได้รับความช่วยเหลืออย่างมากจากนักศึกษาของคณะสถาปัตยกรรม ชั้นปีที่ 2-4 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายนพพร สกุลวิจิตรสินธุ์, นายมานิตย์ ปัญญาวรชาติ, นายวิศิษฐ์ พรประศาสน์สุข, นายเมทนี มาศลิระรัตน์, นายปกป้อง กุลชล, นายพรพุดิ ศุภเอม, นายภูกระดิง อึ้งเจริญสุกานต์, นายทวีเกียรติ วารีกุล, นางสาวสินีนารถ ศุภรัตน์เมธี, นางสาวกรกช ปรีตวงศ์, นางสาวทัศนีย์ ทัศนียภัทรวงศ์, นางสาวนภัสกร พงศ์มาศ, นางสาวดวงเงิน พูนผล, นางสาวลัดดา กักดีหัน, นางสาววรลักษณ์ สงวนไชยผ่องศรี

ที่สุดนี้ต้องขอขอบพระคุณ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ได้กรุณาให้ทุนอุดหนุนการวิจัยฉบับนี้เป็นจำนวนถึง 5,000 บาท รวมทั้งอาจารย์วนิดา พิงสุนทร, รองศาสตราจารย์อรศิริ ปาณินท์ และบุคคลที่ยังมิได้เอ่ยนามทั้งพี่ ๆ เพื่อน ๆ ลูกศิษย์ทุกคน ที่ให้ความเอื้ออาทรด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบคุณอีกครั้ง